

האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

השבתאות במזרח העות'מאני - 13862

תאריך עדכון אחרון 04-09-2022

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 2

תואר: מוסמך

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: היסטוריה של עם ישראל ויהדות זמננו

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר א'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): פרופ' ירון בן-נאה

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: yaronbn@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: בקביעה מראש

מורי הקורס:

תאור כללי של הקורס:

התנועה השבתאית היא מן התופעות הבולטות והמשמעותיות בהיסטוריה היהודית בעת החדשה, והתנועה המשיחית הגדולה ביותר בתע"י. בקורס נבחן את הרקע לצמיחתה, את הסיבות להצלחתה המופלאה, ואת דעיכתה. כל זאת על סמך מקורות ראשוניים, ומנקודת מבטם של מאמינים ומתנגדים, יהודים ושאינם יהודים.

מטרות הקורס:

הכרות עם התנועה המשיחית השבתאית במרחב העות'מאני

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

חשיבה עצמאית וביקורתית, קריאת טקסטים שונים כמקור

דרישות נוכחות (%) :

100

שיטת ההוראה בקורס: מבואות הנסמכים על הקריאה בבית וקריאת טקסטים בכיתה

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

1. מבואות - זמן ומקום
2. קהילת אַזמיר במאה הי"ז
3. שבתי צבי באַזמיר
4. נדודים והתיישבות בירושלים, מסעו למצרים: ירושלים במאה הי"ז
5. ההכרזה על משיחיותו וראשית התנועה
6. קשרים בין קיבוצים יהודיים - דרכי העברת המידע
7. המאורעות באַזמיר, המסע לאסתאנבול והמאסר
8. ההמרה ולאחר ההמרה
10. אחר מות: המאמינים שנשארו ביהדותם
11. אחר מות: המאמינים שהמירו - הדוֹנמה
12. אברהם מיכאל קאַרדוזו
13. הסיבות והנסיבות להצלחתה והויכוח ההיסטוריוגרפי בעניין - 'התזה הגדולה' של שלום והפרכתה
14. המיתוס השבתאי - השבתאות כמשל וכסמל

חומר חובה לקריאה:

1. מקום וזמן

י' בן-נאה, יהודים בממלכת הסולטנים, ירושלים תשס"ו, 338-350 (סיכום)
י' ברנאי, המראה של אירופה: פרקים בתולדות הקהילה היהודית באזמיר במאות ה-17 וה-18,
ירושלים תשע"ה, פרקים ב, ג

2. השבתאות, והמקורות למחקר

י' ברנאי, שבתאות: הבטים חברתיים, ירושלים תשס"א, 15-68 (הרקע והגורמים)
י' ברנאי, שבתאות - היבטים היסטוריוגרפיים, תל אביב תשפ"א, 13-22 (מבוא היסטוריוגרפי)
ג' שלום, שבתי צבי, א"ע, כרך לב (תשמ"א), עמ' 443-450

2. הקהילה היהודית באזמיר במאה הי"ז

י' ברנאי, שבתאות - היבטים היסטוריוגרפיים, תל אביב תשפ"א, 43-58 (הערכה כללית), 59-66
(משיחיות נוצרית ואנוסי פורטוגל), 281-289

3. ש"צ באזמיר

ג' שלום, שבתי צבי והתנועה השבתאית בימי חייו, ח"א, תל אביב תשי"ז, פרק ב

4. נדודי ש"צ והפרק הירושלמי בחייו

מ' רוזן, הקהילה היהודית בירושלים במאה הי"ז, תל אביב תשמ"ה, סיכום (או בתוך: ההיסטוריה של
א"י, כרך ז, בעריכת א' כהן)

5. ההכרזה על משיחיותו וראשית התנועה

ג' שלום, אנציקלופדיה עברית, ערך קבלה; ערך שבתי צבי
מ' בניהו, מפתח להבנת התעודות על התנועה השבתאית בירושלים, מחקרים בקבלה ובתולדות הדתות
מוגשים לגרשם שלום, ירושלים תשכ"ח, לה-מה

6. קשרים בין קיבוצים יהודיים - דרכי העברת המידע

י' ברנאי, זיקה וניתוק בין חכמי תורכיה לחכמי פולין ומרכז אירופה במאה הי"ז, גלעד ט (תשמ"ו),
26-13

י' ברנאי, שבתאות - היבטים היסטוריוגרפיים, תל אביב תשפ"א, 281-289 (על איטליה כארץ מעבר
לשבתאות)

J. Barnai, *The Spread of the Sabbatean Movement in the 17th and 18th Centuries, Communication in the Jewish Diaspora* (S. Menache ed.), Leiden 1996, 313-338.

7. המאורעות באזמיר, המסע לאסתאנבול והמאסר

י' ברנאי, שבתאות: הבטים חברתיים, ירושלים תשס"א, פרקים ב, ג (90-69)
ג' שלום, שבתי צבי והתנועה השבתאית בימי חייו, ח"א, תל אביב תשי"ז, פרק רביעי.

8. המרה, גלות ומוות

א' אזרחי, משיח מומר, ארץ אחרת, תשס"ד, 62-65
א' אלקיים, 'קברו אמונתי' - איגרת מאת שבתי צבי מקום גלותו, פעמים 55 (תשנ"ג), 4-37
י' בן-נאה, איגרת בלתי ידועה של שבתי צבי על 'שבת הגדול' - חג המאורות, מקור שבתאי חדש, תרביץ
פ (תשע"ב), עמ' 89-103
י' ליבס, יחסו של שבתי צבי להמרת דתו, ספונות יז (תשמ"ג), 267-307
י' ליבס, אמונתו הדתית של שבתאי צבי, משיחיות ואסכטולוגיה, (צ' ברס עורך), ירושלים תשמ"ד,
20-34 (השבתאית האמונה סוד &eq; 277-299)
י' ינון (פנטון), תעודה מהחוג הפנימי של השבתאים באדריאנופול, פעמים 44 (תש"ן), עמ' 31-40

9. אחרי מות: המאמינים שנשארו ביהדותם
מ' בניהו, מפתח להבנת התעודות על התנועה השבתאית בירושלים, מחקרים בקבלה ובתולדות הדתות מוגשים לגרשם שלום, ירושלים תשכ"ח, לה-מה (או - הנ"ל, מעמדה של התנועה השבתאית בירושלים, ספר יובל לכבוד שלום בארון (ש' ליברמן עורך), חלק עברי, ירושלים תשל"ה, מא-סט)
מ' בניהו, עדויות רב אליה אשכנזי מצפת על השבתאיות של ר' חיים מלאך ור' יהודה חסיד, ארץ ישראל י (תשל"א), 71-67
מ' בניהו, שמועות שבתאיות מפנקסיהם של רבי בנימין הכהן ורבי אברהם רוויגו, מיכאל א (תשל"ג), עמ'
מ' בניהו, התנועה השבתאית ביוון (eq&ספונות יד), ירושלים תשל"ג, שער חמישי
י' ברנאי, הפולמוסים בין השבתאים למתנגדיהם - היבטים חברתיים, החלום ושברו, התנועה השבתאית ושלוחותיה: משיחיות, שבתאות ופראנקיזם (ר' אליאור עורכת), ירושלים תשס"א, 141-129
10. אחרי מות: המאמינים שהמירו - הדונמה
א' אלקיים, [באשים תאג'י שבתאי] מזמור שבתאי מקהל הקפנג'לר, קבלה ז (תשס"ב), 235-225
א' אלקיים, בישולים שבתאיים - אוכל, זיכרון וזהות נשית בתרבות השבתאית בתורכיה המודרנית, פעמים 106-105 (תשס"ו), 251-219
מ' בניהו, התנועה השבתאית ביוון (eq&ספונות יד), ירושלים תשל"ג, עמ' עט-קח
י' ינון (פנטון), קובץ חדש של שירים שבתאיים, החלום ושברו, התנועה השבתאית ושלוחותיה: משיחיות, שבתאות ופראנקיזם, (ר' אליאור עורכת), ירושלים תשס"א, 351-329
ה' פלדמן-סמט, רישומים בקובץ ליטורגי שבתאי, פעמים 150-152 (תשע"ז), 233-221 + ...
G. Saban, Sabbatean Genealogical Trees, Kabbalah 4 (1999), pp. 61-74.
Marc D. Baer, The Dönme: Jewish Converts, Muslim Revolutionaries, and Secular Turks, Stanford 2010
Cengiz Sisman, The Burden of Silence: Sabbatai Sevi and the Evolution of the Ottoman-Turkish Dönmes, New York 2015
11. אברהם מיכאל קארדוזו
א' אלקיים, המשיח הנפקד: על משיח בן יוסף אצל נתן העזתי, שבתי צבי וא"מ קארדוזו, דעת 38 (תשנ"ז), 82-33
נ' יושע, הרקע הפילוסופי לתיאולוג שבתאי - קוים להבנת תורת האלוקות של אברהם מיכאל קארדוזו, גלות אחר גולה (א' מירסקי ואחרים עורכים), ירושלים תשמ"ח, עמ' 572-541
י"ר מלכו וא' אמארייליון, אגרות אוטוביוגרפיות של קארדוזו, ספונות ג-ד (תש"כ), עמ' קפה-רמא
B. Rosenstock, Abraham Miguel Cardoso's Messianism: A Reappraisal, AJS Review 23 (1998), pp. 63-104.
Y.H. Yerushalmi, From Spanish Court to Italian Ghetto, New York 1971.
12. הסיבות והנסיבות להצלחת השבתאות והוויכוח ההיסטוריוגרפי בעניין - 'התזה הגדולה' של שלום והפרכתה
מ' אידל, 'אחד מעיר ושנים ממשפחה' - עיון מחודש בבעיית תפוצתה של קבלת האר"י והשבתאות, פעמים 44 (תש"ן), עמ' 30-5; הנ"ל, שבתי הכוכב ושבתי צבי: גישה חדשה לשבתאות, מדעי היהדות 37 (תשנ"ז), 184-161
ג' שלום, שבתי צבי והתנועה השבתאית בימי חייו, ח"א-ח"ב, תל אביב תשי"ז, מבוא
י' ברנאי, שבתאות: הבטים חברתיים, ירושלים תשס"א, עמ' 68-15
י' תשבי, על משנתו של גרשם שלום בחקר השבתאות (ביקורת), תרביץ כח (תשי"ט), עמ' 133-101

13. מנהגים שבתאיים?

בועז הוס, "העץ הנחמד בן ישי חי על האדמה": על מקורו השבתאי של סדר ט"ו בשבט, בתוך: מ' בר אשר, י' ליבס, מ' עסיס, י' קפלן (עורכים), ספר זכרון לפרופסור מאיר בניהו, ח"ב: קבלה ומחשבת ישראל, ספרות, שירה, פיוט ותפילה, ירושלים תשע"ט, עמ' 909-919
משה פוגל, שבתאותו של ספר 'חמדת ימים': התבוננות מחודשת, החלום ושברו, התנועה השבתאית ושלוחותיה: משיחיות, שבתאות ופראנקיזם, (ר' אליאור עורכת), [eq& מחקרי ירושלים במחשבת ישראל טז (תשס"א)], עמ' 365-422.

14. המיתוס השבתאי - השבתאות כמשל וכסמל

י' ברנאי, האימפקט של השבתאות על הזיכרון הקולקטיבי היהודי, בתוך: י' בן-נאה ואחרים עורכים, אסופה ליוסף: קובץ מחקרים שי ליוסף הקר, ירושלים תשע"ד, עמ' 570-594. (eq& הנ"ל, שבתאות - היבטים היסטוריוגרפיים, 173-198)
י' ברנאי, יצחק בן-צבי וזלמן שזר בחקר השבתאות, עיונים בתקומת ישראל 25 (2015), עמ' 240-269 (שם, 199-236)
ש' ורסס, שבת צבי והשבתאות בעולמה של הספרות העברית החדשה, מחקרי ירושלים בספרות עברית יח (תשס"א), עמ' 105-136.

חומר לקריאה נוספת:

ר' אליאור (עורכת), החלום ושברו, התנועה השבתאית ושלוחותיה: משיחיות, שבתאות ופראנקיזם, ירושלים תשס"א; [eq& מחקרי ירושלים במחשבת ישראל טז (תשס"א)]
א' אלמאליח, שבת צבי, כתותיו, ושרידי תנועתו המשיחית בימינו אלה, ירושלים תרפ"ז
א' אלקיים, 'לדעת משיח' - הדיאלקטיקה של השיח המיני בהגותו המשיחית של נתן העזתי, תרביץ סה (תשנ"ו), עמ' 637-670
א' אלקיים, הזוהר הקדוש של שבת צבי, קבלה ג (תשנ"ח), עמ' 345-387
מ' בן-ששון, קטע מקונטרס תיקונים שבתאי: מגנזי לנינגראד לספר 'ימות המשיח', פעמים 44 (תש"ן), עמ' 46-52.
י' ברנאי, שבתאות: הבטים חברתיים, ירושלים תשס"א
א' טלנברג, התיאולוגיה השבתאית ליהודה הלוי טובה בפירושו לפרשת בראשית, קבלה ח (תשס"ג), עמ' 151-183
י' ינון (פנטון), קברו של משיח ישמעאל, פעמים 25 (תשמ"ו), עמ' 13-39
מעוז כהנא, שבת צבי איש ההלכה, ציון פא (תשע"ו), עמ' 391-433
י' ליבס, המשיחיות השבתאית, פעמים 40 (תשמ"ט), עמ' 4-20
י' ליבס, סוד האמונה השבתאית, ירושלים תשנ"ה
י' ליבס, השבתאות וגבולות הדת, החלום ושברו, התנועה השבתאית ושלוחותיה: משיחיות, שבתאות ופראנקיזם, (ר' אליאור עורכת), ירושלים תשס"א, עמ' 1-21
יהודה ליבס, לצבי ולגאון: משבתי צבי אל הגאון מווילנא, תל אביב תשע"ז
ל' לנדאו, יחסו של ר' יעקב כולי אל השבתאות, פעמים 15 (תשמ"ג), עמ' 58-66
י' מאיר (מהדיר), ג' שלום, בעקבות משיח: אוסף מקורות מראשית התפתחות האמונה השבתאית... ירושלים - ברלין תשפ"ב
י"ר מלכו, חמר לתולדות שבת צבי וה'דונמים' אשר בסלוניק, רשמות ו (תר"ץ), עמ' 537-543
פ' מצ'יקו, ערב רב: פנים וחוץ בוויכוח הפרנקיסטי, ירושלים תשע"ו.
א' סרוסי, 'יגלה כבוד מלכותך': פיוט של ר' ישראל נג'ארה בפי השבתאים ולחניו, תרביץ סב (תשנ"ג), עמ' 361-379

א' פאפו, מיליזלדה, קבלה
 א' פריימאנן (עורך ומהדיר), ענייני שבת צבי, ברלין תרע"ג
 ז' רובאשוב, סופרו של משיח, השלח כט (תרע"ג-תרע"ד), עמ' 47-36 [eq&] אורי הדורות, ירושלים
 תשל"א, עמ' 63-48]
 ע' רפפורט-אלברט, על מעמד הנשים בשבתאות, החלום ושברו, התנועה השבתאית ושלוחותיה:
 משיחיות, שבתאות ופראנקיזם, (ר' אליאור עורכת), ירושלים תשס"א, עמ' 327-143 [eq&] חסידים
 ושבתאים, אנשים ונשים, ירושלים תשע"ה, [439-255]
 ג' שלום, לשאלת יחסם של רבני ישראל אל השבתאות, ציון יג-יד (תש"ח-ט), עמ' 62-47
 ג' שלום, שבת צבי והתנועה השבתאית בימי חייו, ח"א-ח"ב, תל אביב תשי"ז, מבוא (הנוסח האנגלי
 מעודכן יותר)
 ג' שלום, נתן העזתי, א"ע, כרך כה (תשל"ד), עמ' 404-402
 ג' שלום, קבלה, א"ע, כרך כט (תשל"ט), עמ' 136-71
 ג' שלום, ר' אליהו הכהן האתמרי והשבתאות, ספר היוכל לכבוד אלכסנדר מרכס, ניו יורק תש"י, עמ'
 תנא-תע
 ג' שלום, מחקרים ומקורות לתולדות השבתאות וגלגוליה, מהדורה שניה, ירושלים תשמ"ב.
 ג' שלום, מחקרי שבתאות (אסופת מחקרים, י' ליבס מהדיר), תל אביב תשנ"ב
 י"ש שפיגל, ר' יעקב נ' נעים ויחסו לקבלה ולשבתאות, מחניים 6 (תשנ"ד), עמ' 203-198
 י' תשבי (מהדיר), ציצת נובל צבי לרבי יעקב ששפורטש, ירושלים תשי"ד
 הנ"ל, הנהגות נתן העזתי בספר 'חמדת ימים', חקרי קבלה ושלוחותיה, ח"ב, ירושלים תשנ"ג, עמ'
 364-339

הערכת הקורס - הרכב הציון הסופי :

מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 0 %
 הרצאה 50 %
 השתתפות 25 %
 הגשת עבודה 25 %
 הגשת תרגילים 0 %
 הגשת דו"חות 0 %
 פרויקט מחקר 0 %
 בחנים 0 %
 אחר 0 %

רפראט או עבודה סמינריונית בהתאם לנדרש מן התלם

מידע נוסף / הערות:

רפראט או עבודה סמינריונית בהתאם לנדרש מן התלמיד.
 נוכחות והשתתפות פעילה חובה.